

Péntek Imre

Ráció és vallomásosság

Szabó Ferenc SJ 80. évére

A nyugati magyar irodalom kiterjedt, bonyolult szövevény. Több kontinensen élt, élő alkotók munkásságának összessége. Máig felfedezetlen, felfedezésre váró „szövegtenger”. A kilencvenes évek elején támadt eufória, kíváncsiság kialudt. Mára csak néhány elszánt kutató vállalkozik arra, hogy a már kanonizált – joggal értékelt – életműveken túl újabb írókat, költőket emeljen a szakmai figyelem középpontjába. A politikai averziók – a rendszerváltásig gyakorlatilag ez az irodalom tiltottnak számított, hivatalosan hozzáférhetetlen volt – utóhatása mérhetetlen károkat okozott. A „tartózkodás”, a fenntartás napjainkig érezhető. Nemzedékek szorultak ki, több évtizeden át, az egyetemes magyar irodalomból, a rekonstrukció, az újrafelfedezés műveletéhez a húsz év, ami rendelkezésre állt, úgy látszik, kevésnek bizonyult. Újra és újra szembe kell néznünk az adósságtörlesztés hiányaival. A recepció, a „kontextusba illesztés” elmaradásával. Vagy ki nem elégtő voltával.

Azt hiszem, ez a hiányérzetünk Szabó Ferenc zavarba ejtően sok műfajból összeálló oeuvre-jével kapcsolatban is fennállhat. Felsorolni is sok, amivel a szakirodalom személyét illeti: teológus, filozófus, irodalomtörténész, szerkesztő, költő, műfordító. S e minőségek mögött rendszerint több kötet is áll, nem kevés francia nyelven. A saját kötetek mellett számos más könyvet is szerkesztett, s jelenleg a Távtatok című jezsuita folyóirat főszerkesztője. Ha személyére gondolunk, akkor óhatatlanul egy mélyen hívő katolikus ember jelenik meg előttünk. Aki elköteleztette a keresztény hit gondolati megújítóinak, Teilhard de Chardin-nek, Henri de Lubac-nek, a modern katolicizmus eszmei megalapozóinak. Ugyanakkor nyitott, párbeszédre kész írástudó, kinek lelkében, szellemében egyaránt megfér a ráció és a vallomásosság. Neki köszönhető, épp ezen a nyomon haladva, hogy újra előtérbe hozta Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök munkásságát, feltámasztva egyúttal kultuszát is.

S ez már egy személyes szál: fehérvári „korszakom” egyik meghatározó élménye volt (a kilencvenes évek közepéről van szó), a vele való személyes megismerkedés, beszélgetéseink, s az a céltudatosság, amivel hozzájárult a Prohászka életmű teljességének feltárásához, kiadásához. (Társakat és szövetségeseiket találva a meglehetősen aprólékos filológiai munkához.) Ennek egyik fontos dokumentuma a három kötetes Naplójegyzetek, melynek II. kötetét szerkesztette és jegyzetekkel látta el. Ezt követték a Prohászka-konferenciák, a szellemi „ébresztéshez” olyan történészek járultak hozzá, mint Gergely Jenő, Glósz Ervin, olyan teológusok, mint Frenyó Zoltán és Nemeshegyi Péter.

Természetesen még két dolog szóba került: a szülőföld, Zala, az egerszegi gimnázium, ahol érettségizett, a ruhagyár, ahol dolgozott az ötvenes években. A közös ismerősök. S a költészet, hisz – hála Nyugaton élő barátainak – verskötetei nem voltak ismeretlenek előttem. Igen, ő is egyike magyar irodalom „papköltőinek”. Meg kell mondani, nehéz terepen indult el. Hisz olyan elődök jártak előtte, mint Mécs László és Sík Sándor. Vagy Tűz Tamás, akihez pályakezdőként, a negyvenes években első költeményeivel fordult. Versköteteteinek ismeretében nyugodt szívvel állíthatom: méltó folytatója, továbbvivője az előtte járók örökségének. Verseiben az intellektualitás, a teológiai-filozófiai ismeretanyag, a ráció világossága társul az érzelmi telítettséghez, a már-már gyónásszerű vallomásossághoz. Tanulmányjaiban sokat foglalkozott a világ- és a magyar irodalom „istenkeresőivel”. Mély megértést tanúsítva kételkedésük, küzdelmük láttán, a hit és hitetlenség mezsgyéjén való egyensúlyozásukért, a megváltás, az Istenhit gondolatának elfogadásáért. Az ő költészetének lényege, centrális pontja azonban éppen a bizonyosság. A teljes odaadás. A szüntelen megvallás. Olyan költő ő, aki egy „megszentelt világban” él és alkot. Az Isten útjain című tanulmányában így ír erről: „A természetes értelem fényénél az ember felismerheti Istent alkotásaiból, állíthatja Isten létét. Akár szimbolikus megismerés, akár okoskodás révén eljuthat a létezés Alapjához, Forrásához, a végső, teremtő, transzcendens Okozóhoz. Mert az igazságkeresés és az akarat dinamizmusa az Abszolútum állítására, igenlésére sarkallja a végtelenre szomjas szellemet.”. Ez a filozofikus okfejtés éppúgy egy irányba mutat, mint a versek sora, melyekben ez a „vallomásosság” megnyilvánul. Egyik alapmű ebben a témakörben, az 1983-ban született Szomjazod, hogy szomjúhosszalak című költemény. Itt már nem érvek kapnak hangsúlyt, hanem a személyes viszony, a megszólítotttság érzése. De nézzük a verset:

„Úgy teremtettél, hogy szomjúhosszalak
add hát énnekem teljes Önmagad!...

Ezért esemem: Teljességedet
add énnekem, hogy véled egy legyek!”

Az azonosulás vágya itt mindent elborító érzés, lírai extázis, mely a lélek legbelsejéből bukkan fel... S annak a felismerése, hogy ez a teremtés elrendelése, ami elől nem lehet kitérni, szintén több vers ihletője. „Isten örök tenyerére rajzolt engem” – fogalmazódik meg másutt ez az egymáshoz tartozás (Két kiáltás között). Ha valaki az Isten örök terveiben van jelen, annak akár könnyű is lehet(ne). Ám ebből az eltéphetetlen kapocsból egyaránt születik himnusz és passió. Ugyanitt olvasható: „Csodálatosak terveid, Uram!”. Az idő éjszakája is hasonló extatikus megnyilatkozással zárul:

„jöhet a belső éjszaka
akkor is egy rejtett csillagra akasztva
csupán a szárnyalás s a dal marad
repesve várom aranyló hajnalomat!”

A felsejlő szenvedés stációi, az elgyengülés és bizonytalanság is megnyilatkozik a Fohászbán:

„mikor már csak egy korty levegő az élet
ne hagyj magamra Istenem
azon a végső esten!
Te akit mindig kerestem
akkor is ha elfordultam Tőled
fordítsd felém napfényes orcád
élők Istene – maga az Élet!”

Igen, Szabó Ferenc a hívő, a gondolkodó, a költő eljutott a maga megszenvedett teljességéig, amelyben Isten az alfa és az ómega. Eljegyezte magát a „megtalált örökléttel”. Mint a sziklamászó, újabb és újabb csúcspontokat hódítva meg. Ahonnan egyre tágabb körökbe nyert betekintést. Mi kellett ehhez? Az ifjú megszállott kitartása, az érett férfi teóriákon edzett meggyőződése, s a bölcs aprólékos munkája, aki betakarítja az évek, munkálkodása termését.

S most, amikor 80. születésnapján köszöntjük, csak egy újabb állomáshoz érkeztünk: hisz számtalan terv, feladat várja, foglalkoztatja, s a „tajtékzó idő” ellen a legjobb orvosság az a munkamánia, ami eltölti lényét. Azt kívánjuk, barátai, tisztelői és olvasói, hogy sokáig, nagyon sokáig éltesse ez a műveket termő munkamánia. (Az alábbi versösszeállításunk válogatás költészetének jellegzetes darabjaiból. A záró kompozíció – Ha meghalok... Régi rondeau továbbírva (1950-2007-2010) – ahogy a címből is látszik –, a költő újabb művei közül való.)

Horváth M. Zoltán: *Romantika* - vegyes technika, fa -200x50 cm

